

Tussen Duitsland en Rusland: De Wolga-Duitsers

Studentenreeks- Duitsland en Europa: een nieuw tijdvak?

Achtergrond - 5 september 2012

Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie verwachtten Wolga-Duitsers in de Bondsrepubliek met open armen ontvangen te worden. Hun Duitse bloed geeft hen immers recht op het Duitse staatsburgerschap. De warme ontvangst viel tegen.

Op de foto is een geboortecertificaat van een Ruslandduitser uit 1938 te zien, geschreven in het Russisch en Duits. Het is te bezichtigen in Detmold in het museum voor Ruslandduitsers. Waarom daar? Duitse Russen zijn de grootste migrantengroep in de deelstaat Noordrijn-Westfalen. In Detmold alleen al zijn 6000 *Aussiedler*, etnische Duitsers die al generaties niet in Duitsland woonden, opgenomen. Het museum opende in 1996 zijn deuren. Het motto: 'Die Geschichte der Russlanddeutschen eine Heimat geben. Integration durch Identität gestalten'. Noch in Duitsland noch in Rusland is deze geschiedenis algemeen bekend. Het museum wil helpen de Ruslandduitsers in Duitsland een historische identiteit mee te geven.

Kolonisten

Wolga-Duitsers zijn Volksduitsers: etnische Duitsers die buiten de Duitse grens wonen. Ze maken een kwart uit van de Ruslandduitsers. In de tweede helft van de achttiende eeuw zijn zij op uitnodiging van tsarina Catharina de Grote naar onbewoonde stukken land langs de rivier de Wolga vertrokken. De grond leende zich goed voor landbouw en er waren boeren nodig om het te ontginnen. Hen werd reisgeld, religievrijheid, geld voor het bouwen van een huis en de aanschaf van vee beloofd. Zij mochten steden en nederzettingen oprichten en 25.000 Duitse kolonisten vestigden zich aan de Wolga in het rayon Saratov. Honderd jaar later was dit aantal verzesvoudigd.

Wolga-Duitsers leefden in autarkische, homogene gemeenschappen die vasthielden aan de eigen taal en cultuur. Ze stichtten Duits-protestantse baptistengemeenten. Na de Eerste Wereldoorlog werden de Wolga-Duitsers vervolgd. Een deel van hen vluchtte naar onder meer Duitsland, Canada, de Verenigde Staten, Argentinië en Paraguay.

In het *Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetz* is het *Abstammungsprinzip* of *ius sanguinis* opgenomen. Het Duitse staatsburgerschap verkreeg je tot de nieuwe wet in 2000 via etnische lijn, via het Duitse bloed. Na WO II verloor Duitsland veel grondgebied en door aan dit principe vast te houden kunnen de Duitsers die daar wonen ooit terugkeren. Vanaf 2000 kunnen ook kinderen geboren in de Bondsrepubliek met niet-Duitse ouders kiezen voor een Duits paspoort. *Aussiedler* hebben nog steeds het recht op terugkeer. Wel moeten zij de Duitse taal beheersen.

Na een periode van hongersnood en overvallen tijdens de burgeroorlog in 1918-1921 maakten de Duitse kolonisten in de Sovjet-Unie een nieuw begin. In 1924 stichtten zij de Autonome Socialistische Sovjetrepubliek (ASSR). De naar Duitsland teruggekeerde Wolga-Duitsers werden door het nazi-regime geregistreerd en regelmatig opgepakt en aangeklaagd wegens het verrichten van 'staatsvijandige' activiteiten.

Stalin was op zijn beurt bang voor verraad en vanaf 1941 werden de Wolga-Duitsers gedeporteerd naar werkkampen in Siberië en Kazachstan, de ASSR hield op te bestaan. Door de assimilatiepolitiek van de Sovjets raakten de Duitse taal en cultuur op de achtergrond. Pas na bezoek van Konrad Adenauer in 1955 werden de gevangenen vrijgelaten. De Wolga-Duitsers raakten verdeeld over Rusland. Ten opzichte van de 'echte' Russen bleven zij benadeeld. De wens om opnieuw een republiek te stichten had geen kans van slagen. Het verlangen naar Duitsland terug te keren groeide, Sovjet-autoriteiten stonden dit echter niet toe. Terugkeer is hier een raar woord; Wolga-Duitsers uit die periode hebben zelf nooit in Duitsland gewoond.

'Terugkeer' Aussiedler

Het uiteenvallen van de Sovjet-Unie betekende voor de Rusland-Duitsers dat ze het land konden verlaten. Tussen 1990 en 1995 zijn 200.000 Ruslandduitsers met hun gezin naar de Bondsrepubliek vertrokken. Door de grote stroom mensen werd in 1990 een wet aangenomen die de voorwaarden voor toelating aanscherpte: het *Aussiedleraufnahme-Gesetz*. Toch kreeg bijna iedere Rus die kon aantonen Duits bloed te hebben toegang tot Duitsland en het Duitse staatsburgerschap. De integratie verliep stroef. Er was een taalbarrière en de nieuwe economische situatie voldeed niet aan hun verwachtingen. Alleen de persoon van Duitse komaf kreeg bijvoorbeeld een uitkering, de rest van het gezin niet. In 1997 zijn zo'n 400 gezinnen teruggegaan naar Rusland.

Nienke Varkevisser (1988) is masterstudent Duitslandstudies aan de Universiteit van Amsterdam.

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/2942/tussen-duitsland-en-rusland-de-wolga-duitsers>